

RÁCZ ANDRÁS

A VÁLSÁGKEZELÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉS LEHETŐSÉGEI AZ EURÓPAI UNIÓ SZOMSZÉDSÁGPOLITIKÁJÁBAN — A KÉPESSÉGI OLDAL

Az Európai Unió szomszédsságpolitikájának alapját jelentő dokumentum, a European Neighbourhood Policy Strategy Paper a szomszédsságpolitikába bevont országok és az EU közti együttműködési lehetőségek között megemlíti a konfliktus-megelőzés és a válságkezelés területén folytatott együttműködést is. Azaz elméletileg lehetővé teszi, hogy a partnerországok részt vegyenek egy, az EU által vezetett válságkezelő műveletben. Jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy a szomszédsságpolitikában érintett kelet-európai államok¹ milyen konkrét képességekkel járulhatnak hozzá egy esetleges EU-vezette válságkezelő művelethez.

BEVEZETÉS

A 2004 májusában lezajlott bővítés alapjaiban változtatta meg az Európai Unió biztonság- és védelempolitikája előtt álló kihívások jellegét. Számos regionális konfliktus mintegy „közelebb került” az Unió határaihoz, gondolhatunk itt a Moldova–Transznisztria² területén kialakult helyzetre, a

¹ Azaz Ukrajna, Moldova és Belorusszia (amely bár formálisan nem része a European Neighbourhood Policy-nek, földrajzi közelsége okán a dokumentum külön fejezetet szentel neki).

Balkán-félsziget válságövezeteire³, de – tágabb értelmezésben – akár a nyugat-szaharai régió instabilitására, vagy az izraeli-palesztin konfliktusra is.⁴

A regionális válsághelyzetek megnövekedett jelentőségére már a 2003 márciusában napvilágot látott ún. Wider Europe koncepció is reflektált, hangsúlyozva a nagyobb európai szerepvállalás fontosságát a hasonló konfliktusok megoldásában⁵. A dokumentum aktívabb politizálást sürgetett a válságövezetekben, amely amellet, hogy tevélegesen elősegíti a helyzet rendezését, egyben demonstrálja is az EU elkötelezettségét a regionális stabilitás biztosítására, illetve hogy ebben az eddignél nagyobb szerepet kíván játszani.

A 2004 májusában közzétett European Neighborhood Policy (a továbbiakban ENP), és a hozzá kapcsolódó Strategy Paper tervezetek már jóval konkrétabb megfogalmazásokat használnak a konfliktus-megelőzésben, illetve a válságkezelésben folytatandó együttműködés kapcsán. Amellet, hogy továbbra is hangsúlyozták a közös felelősségvállalás és együttes elköteleződés fontosságát, a politikai együttműködés formái között felvetették azt a lehetőséget is, hogy a szomszédságpolitikában érintett államok aktívan is bekapcsolódjanak az Európai Unió válságkezelési műveleteibe. Ez magában foglalja a fokozott információcserét, a közösen végrehajtott kiképzéseket és gyakorlatokat, valamint távlati célként a tényleges hadműveleti együttműködést is.⁶

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A VÁLSÁGKEZELÉSI MŰVELETEK

Az 1999 decemberében tartott helsinki EU-csúcson a tagállamok a közös biztonság- és védelempolitika fő céljaként („Headline Goal”) elfogadták egy

² A Moldovától elszakadt terület – hivatalos nevén a Dnyeszteren Túli Moldáv Köztársaság (Pridnestrovskaja Moldavskaja Respublika, rövidítve PMR) – megnevezésére az angol nyelvű szakirodalomban két fő kifejezés használatos, Transdniester, illetve Transnistria. A kettősség oka abban rejlik, hogy a PMR-t Moldova többi részétől elválasztó határfolyó neve oroszul (és magyarul is) Dnyeszter, ám románul ez „d” nélkül íródik, azaz Nestru. Ebből adódik, hogy mindkét fenti elnevezés széleskörűen használatban van. (Jelen tanulmányban a „Dnyeszteren Túli Moldáv Köztársaság” kifejezés a szakadár köztársaság államformájára, illetve állam-jellegű tevékenységeire vonatkozik, míg a tágabb értelmű „Transznisztria” a válságövezet megjelölésére szolgál.)

³ Lásd például a 2004 tavaszán Koszovóban lezajlott zavargásokat.

⁴ A téma kiváló összefoglalását lásd: Missiroli, Antonio: The EU and its changing neighbourhoods: stabilisation, integration and partnership. p. 9-33.

⁵ „response to specific regional threats” In: Commission of the European Communities: Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. p. 12.

⁶ „Improved co-ordination [...] should be explored as well as possible involvement of partner countries in aspects of CFSP and ESDP, conflict prevention, crisis management, the exchange of information, joint training and exercises and possible participation in EU-led crisis management operations.” In: ENP. p. 13.

50-60000 fős, két hónapon belül a világ bármely pontján bevezethető, és ott egy évig működőképes katonai erő felállítását, 2003-as határidővel. A létrehozandó egységeknek képesnek kellett lenniük az ún. petersbergi feladatok teljes skálájának végrehajtására.

A PETERSBERGI FELADATOK

Bár a „Headline Goal” teljesíthetetlennek bizonyult eredeti határidejét 2003 decemberében a Tanács 2010-re módosította,⁷ jelen tanulmány szempontjából a kérdés legfontosabb részét a leendő európai „hadsereg” rendeltetésének definiálása jelenti. Az úgynevezett petersbergi feladatokat⁸ 1992. június 12-én fogadta el a WEU Miniszteri Értekezlete. A WEU a védelempolitika területén egyértelműen különbséget tett a kollektív védelem, illetve a válságkezelés között, utóbbit fogadva el saját tevékenységének fő céljaként, míg a kollektív védelmi funkciót a NATO-ra bízta.⁹

A petersbergi feladatok sok tekintetben meghaladták a békefenntartás korábbi, hagyományosnak tekinthető értelmezését. Az ENSZ által évtizedek óta végzett humanitárius és megfigyelő misszióknak ugyanis volt egy közös alapfeltételük: kizárólag olyan helyzetben voltak képesek feladataik ellátására, ahol a szembenálló felek már beszüntették a harcot, és mindegyikük egyetértett a békés megoldás keresésének szükségességével, így az ENSZ csapatok jelenlétével is.

A petersbergi WEU csúcs ezt a hagyományos békefenntartás-értelmezést kiegészítette a béketeremtés képességének szükségességével.¹⁰ A válságkezelési műveletet végrehajtó erőknek arra is képessé kellett válniuk, hogy a szembenálló feleket minden eszközzel – szükség esetén erőszak alkalmazásával is – rávegyék a harcok beszüntetésére annak érdekében, hogy kizárják a konfliktus eszkalálódásának veszélyét.

Az Európai Unió az 1997-es amszterdami csúcsertekezleten fogadta el a petersbergi feladatokat a közös kül- és biztonságpolitika fő céljaként. Ez egyben azt is jelentette, hogy – jelentős késéssel bár – az Unió felismerte felelősségét a kontinens békéjének és stabilitásának biztosításában. Ez vezetett

⁷ A folyamat rövid összefoglalását lásd: Schmitt, Burkard: European capabilities – how many divisions? p. 90-99.

⁸ Az elnevezés a tanácskozás színhelyére, a Bonn melletti Petersberg szállodára utal.

⁹ Nem szabad elfelejteni, hogy 1992-ben a petersbergi csúcs idején már javában folyt a jugoszláviai háború, illetve erre az időszakra esett a moldovai válság fegyveres szakasza is. Az említett konfliktusok – és a nemzetközi közösség velük kapcsolatos tehetetlensége – komolyan befolyásolták a WEU vezetőit, amikor a válságkezelésben állapították meg a szervezet fő tevékenységi körét.

¹⁰ Bár a béketeremtő misszió természetesen lényegesen korábbi fogalom. Az első ilyen akciót az ENSZ hajtotta végre 1960–1964-ben a kongói válság rendezése során.

el a már említett 1999-es helsinki csúcshoz, illetve az ott elfogadott „Headline Goal” tervezethez.

VÁLSÁGKEZELÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ ENP KELET-EURÓPAI ORSZÁGAIVAL

A partnerországoknak az ENP-ben deklarált részvételi lehetősége az EU válságkezelési műveleteiben felveti azt a kérdést, hogy mivel tudnak ezek az államok hozzájárulni egy petersbergi típusú művelet sikeréhez. Ez úgy nyilvánulhat meg, hogy lehetőségeikhez mérten támogatják az Uniót abban, hogy megszerezhesse a petersbergi feladatok teljes skálájának megoldására alkalmas eszközöket.

A képességek terén a 2001 novemberében elfogadott Európai Képességek Akcióterv¹¹ (a továbbiakban ECAP) foglalta össze az Unió legfontosabb hiányosságait. Az ECAP-ben felsorolt komplex problémák¹² legnagyobb része még az EU-tagállamok fegyveres erőiben is messze van a megoldástól, nem beszélve az ENP-partnerországok többnyire elavult¹³ és alulfinanszírozott hadseregeiről. Alapvető elmaradásaik ellenére mégis van két olyan lehetőség, mellyel tevőlegesen hozzájárulhatnak egy esetleges EU-vezette válságkezelő művelet sikeréhez.

Az első, hogy csapatokkal támogatják a műveletet. Jól kiképzett, tapasztalt békefenntartó erőkre mindig szükség van – különösen azért, mert az EU-tagállamokban a közvélemény rendkívül érzékenyen reagál mindenféle veszteségre, amely külföldi misszióban éri az adott ország katonáit. A közvélemény által kifejtett nyomás problémája viszont a jelen tanulmány által vizsgált országokban lényegében elhanyagolható.¹⁴

A második lehetőség, hogy olyan speciális képességekkel járulnak hozzá az ESDP-műveletekhez, melyekkel az Unió nem rendelkezik. Az ECAP által említett számos probléma közül jelen tanulmány csak a stratégiai légi szállítás kérdését vizsgálja, mégpedig két fő okból. Egyrészt ez az Unió legnagyobb és legégetőbb képességbeli hiányossága. Másrészt pedig ez az a terület, ahol az

¹¹ European Capabilities Action Plan. Az ECAP-ot a 2001 novemberében tartott képességefejlesztési konferencián fogadták el azzal a céllal, hogy javítsák az Unió katonai képességeinek hiányosságait. A 38 azonosított hiányosságból 21-et minősítettek „jelentősnek”. A megoldások keresésére 2002 márciusában 19 „panel” („munkacsoport”) alakult tagállami szakértőkből. Bővebben lásd: Schmitt, Burkard: European capabilities – how many divisions? p 93-95., p. 109.

¹² Például a gyors reagálás, a telepíthetőség, a mozgékonyág, a fenntarthatóság, az interoperabilitás, a C4SSR képességek, a hadszíntéri ballisztikus rakétavédelem, stb.

¹³ Egyaránt igaz ez a fegyveres erők alkalmazásának elméletére és gyakorlatára, valamint a haditechnikai eszközökre.

¹⁴ Bár az ukrán választásokat övező ellenzéki tüntetések már jeleznek valamiféle változást.

ENP partnerországai (illetve közülük egy, Ukrajna) a legnagyobb mértékben tud hozzájárulni az EU válságkezelési képességeinek fejlődéséhez.

EGY ESETLEGES VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETHEZ VALÓ HOZZÁJÁRULÁS LEHETŐSÉGEI

BELORUSSZIA

Bár Belorusszia hivatalosan nem szerepel az ENP-ben, az EU közeli keleti szomszédjaként mégis célszerű röviden említést tenni róla. Alekszandr Lukasenko autoriter hatalomgyakorlása következtében az ország teljesen elszigetelődött Nyugat-Európától. A 2000-es évek elején még az Oroszországgal való újraegyesülés is felmerült, így mind az EU-nak, mind a nyugati biztonsági szervezeteknek csak igen korlátozott kapcsolataik vannak Belorussziával.¹⁵ Amíg nem történik előrelépés a demokratikus berendezkedés megerősítése, illetve az emberi jogi helyzet javítása terén, nincs érdemi lehetőség az EU és Belorusszia közötti együttműködésre – különösen nem egy olyan „érzékeny” területen, mint a biztonság- és védelempolitika.¹⁶

MOLDOVA

Moldova helyzete teljesen eltérő. Noha az 1992. július 6-án megkötött tűzszünet véget vetett a tényleges harcoknak a kisinyovi központi hatalom és a szakadár „köztársaság” között, a konfliktus a mai napig nem oldódott meg.¹⁷ Ez főképp az állandósult orosz katonai jelenlétnek tudható be – az orosz „békefenntartó” erők szavatolják az orosz többségű Dnyeszteren Túli Köztársaság senki által el nem ismert „függetlenségét”.

Az Európai Unió számára a Moldovával való együttműködés első és legfontosabb célja a Transznyisztria-konfliktus megoldása. A szakadár köztársaság területén uralkodó bizonytalan közállapotok, az ellenőrizetlen határok súlyos biztonsági kockázatot jelentenek Európa számára. A térség ideális a szervezett bűnözés számára, virágzik az illegális fegyverkereskedelem, az ember- és kábítószer-csempészet, stb.

¹⁵ Belorusszia első alkalommal csak 2004 szeptemberében csatlakozott partnerként egy NATO gyakorlathoz. Az Azerbajdzsánban zajló Cooperative Best Effort műveletben 12 belorusz katona vett részt (Forrás: Interfax, 2004. szeptember 9. (<http://www.interfax.com/com?id=5753948&item=Bela.>)). Az EU és Belorusszia kapcsolatairól lásd még: Lynch, Dov: *The New Eastern Dimension of the Enlarged EU*, p. 37.

¹⁶ Bővebben lásd: Commission of the European Communities: *European Neighbourhood Policy. Strategy Paper*, p. 11-12.

Bár 2004 elejétől a kisinyovi vezetés egyre pozitívabban viszonyul az Európai Unióhoz, bármiféle válságkezelési műveletben való komoly moldáv részvétel teljesen valószínűtlen mindaddig, amíg nem sikerül rendezni a szakadár „köztársaság” helyzetét. A politikai akarat mellett az ehhez szükséges katonai képességek is teljes egészében hiányoznak. A kis létszámú, rosszul felszerelt moldáv hadsereg¹⁸ erőt teljesen leköti a hosszú és bizonytalan belső határszakasz ellenőrzése, nem is beszélve a határfolyó túloldalán működő szakadár fegyveres csoportok – más értelmezésben a PMR hadserege – akcióinak megakadályozásáról.

Jelenleg a legnagyobb békefenntartó művelet, melyben a moldovai hadsereg részt vesz, az állam saját területén zajlik. A Dyneszteren túli területeken a „békét fenntartó” többnemzetiségű erők¹⁹ kötelékében 445 moldovai katona teljesít szolgálatot 497 orosz katona, és a szakadár „köztársaság” 750 fegyverese, valamint tíz ukrán megfigyelő mellett.²⁰ A „befagyott konfliktus” a végsőkig megterheli az egyébként is szegény, 4 millió lakosú állam költségvetését, így pedig még akkor sem lenne szabad kapacitása egy EU-vezette válságkezelő műveletben való érdemi részvételre, ha erre adott lenne a politikai akarat. Moldova az ENSZ békefenntartó műveleteiben is csak jelképes erőkkel vesz részt: 2004 augusztusában mindössze nyolc moldáv katona és rendőr szolgált a különféle ENSZ missziókban.²¹

Nagyobb léptékű moldáv szerepvállalásra csak abban az esetben volna lehetőség, ha az EU magába Moldovába indítana egy válságkezelő műveletet a Transznyisztria-konfliktus megoldásának elősegítésére. Noha a komolyabb európai felelősségvállalás szükségessége már a 2003-as holland EBESZ-csúcson is szóba került, és a kisinyovi kormányzat minden alkalmat megragad, hogy a konfliktust a nemzetközi érdeklődés homlokterében tartsa,²² egy esetleges moldovai EU-akció egyelőre nem szerepel a napirenden. Bár természetesen voltak és vannak is erre vonatkozó tervek, jelenleg az EU válságkezelési műveleti kapacitását teljes egészében leköti a boszniai NATO-művelet 2004. december elsejére tervezett átvétele.

¹⁷ A helyzet magyar nyelven elérhető legrészletesebb leírását lásd: Rác András: A moldovai konfliktus rendezésének esélyei. p. 33.

¹⁸ A moldovai hadsereg létszáma megközelítőleg 6000 fő katona, és 2400 civil (In: Lupan, Vlad: Moldova: implications of NATO/EU enlargement. p. 106.).

¹⁹ „Joint Peacekeeping Force in Pridnestrovye region of Moldova republic”.

²⁰ Forrás: <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=peacekeeping&sub=moldova>.

²¹ Forrás: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/2004/August2004_1.pdf.

²² Forrás: Interfax, 2004. szeptember 30. (<http://www.interfax.com/com?item=Mold&pg=0&cid=5758790&creq=>).

UKRAJNA

Az ENP-ben érintett három kelet-európai állam közül Ukrajna rendelkezik a legtöbb tapasztalattal a különféle válságkezelő műveletekben. Az ukrán békefenntartó tevékenység kezdetét az 1992-es UNPROFOR misszió jelentette a volt Jugoszlávia területén, melyben 1200 ukrán katona és megfigyelő vett részt. Az azóta eltelt több, mint 12 év alatt összesen 17000-nél is több ukrán békefenntartó teljesített szolgálatot különféle ENSZ, EBESZ, EU és egyéb válságkezelési műveletekben.

Az ENSZ békefenntartási adatbázisa szerint az európai államok közül Ukrajna vesz részt a legaktívabban az ENSZ válságkezelési tevékenységében. Világszinten Ukrajna a tizennegyedik legaktívabb ország a békefenntartás terén – 2004. augusztusi adatok szerint 1394 katona és civil²³ szolgált a különféle ENSZ missziókban. Ez amellet, hogy nagymértékben növeli Kijev nemzetközi presztízsét, egyben fontos keményvaluta-forrást is jelent az ország, illetve a missziókban részt vevő személyi állomány számára.

UKRAJNA RÉSZVÉTELE AZ UTÓBBI ÉVTIZED VÁLSÁGKEZELÉSI MŰVELETEIBEN²⁴

Misszió	Ukrán részvétel időtartama	Egyidőben résztvevő állomány maximális létszáma	Összes résztvevő állomány létszáma
UNPROFOR	1992–1995	1200	6400
ENSZ misszió Grúziában	1993–	5	n.a.
ENSZ misszió Tádzsikisztánban	1994–2000	3	17
IFOR	1995–1999	400	2800
ENSZ megelőző misszió Macedóniában	1995–1999	1	4
ENSZ misszió Kelet-Szlovóniában	1996–1998	n.a.	1000
ENSZ misszió Angolában	1996–1999	n.a.	266
ENSZ misszió a Prevlaka-félszigeten (Horvátország)	1996–2002	2	2
ENSZ misszió Guatemalában	1997	8	8
EBESZ koszovói misszió	1998–1999	23	23
Közös békefenntartó erők a Moldovai Köztársaság Dnyeszteren túli területein	1998–	10	n.a.

²³ A listát Pakisztán vezeti 8652 békefenntartóval, második helyen pedig Banglades áll 8221 katonával (Forrás: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/2004/August2004_2.pdf).

²⁴ Az ukrán Védelmi Minisztérium adatai alapján (<http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&art=peacekeeping&sub=history>). Valamint: <http://www.un.int/ukraine/Ukr-UN/Peacekeeping/pko-webfr.htm>.

ENSZ misszió Koszovóban	1999–	197	n.a.
ENSZ különleges misszió Afganisztánban	2000–2001	1	1
ENSZ misszió Libanonban	2000–	200	n.a.
ENSZ misszió Sierra Leonében	2000–	734	n.a.
ENSZ misszió Etiópiában és Eritreában	2000–	7	n.a.
ENSZ misszió Kongóban	2000–	17	n.a.
EBESZ misszió Grúziában	2000–	4	n.a.
Többnemzetiségű erők Irakban ²⁵	2003–	1700	1700
EU rendőri misszió Bosznia-Hercegovinában ²⁶	2003–	5	5
EU rendőri misszió Macedóniában	2004–	5	5

STRATÉGIAI LÉGI SZÁLLÍTÁS

Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikájának egyik legnagyobb képességbeli gyengesége a stratégiai légi szállítási kapacitás kérdése, jelesen hogy az EU-nak nincsenek erre a feladatra megfelelő repülőgépei. Bár a 25 tagállamból 11 rendelkezik valamiféle stratégiai légi szállítási képességgel,²⁸ Nagy-Britannia kivételével kizárólag elavulóban lévő géptípusokat használnak, melyek sem a szállítható teher, sem a hatótávolság tekintetében nem alkalmasak a „Headline Goal” megvalósításához szükséges követelmények teljesítésére.

Az említett 11 tagállam vagy az amerikai eredetű C-130 Hercules különböző változatait használja, vagy a hatvanas években francia-német együttműködésben épült C-160 Transall szállítógépeket. Ezek a repülőgépek azonban a számos továbbfejlesztés ellenére sem képesek megfelelni a gyors és globális bevethetőség követelményeinek.

²⁵ Forrás: <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Military%20of%20Ukraine>.

²⁶ Az EU-vezette műveletekről bővebben lásd: Lindstrom, Gustav: On the ground: ESDP operations. p. 113, 121.

²⁷ Forrás: <http://www.un.int/ukraine/Ukr-UN/Peacekeeping/pko-webfr.htm>.

²⁸ Az EU tagállamai közül Ausztria, Ciprus, Csehország, Észtország, Finnország, Írország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia légierijében nincsenek stratégiai szállító repülőgépek.

STRATÉGIAI LÉGI SZÁLLÍTÁSI KÉPESSÉGEK AZ EU TAGÁLLAMAIBAN²⁹

Típus ³⁰	Gyártás	Hatótávolság teljes terheléssel	Legnagyobb szállítható teher	Utazósebesség	Gépek száma:
Boeing C-17 Globemaster III. ³¹	1991–	4450 km	77519 kg	833 km/h	Nagy-Britannia: 4 ³²
C-160 Transall	1959–1972	1170 km	16000 kg	490 km/h	Franciaország: 60 Németország: 84
C-130 Hercules	1954–1979	4000 km	20000 kg	620 km/h	Belgium: 11 Dánia: 4 Franciaország: 14 Görögország: 15 Hollandia: 2 Nagy-Britannia: 55 Olaszország: 10 Portugália: 6 Spanyolország: 12 Svédország: 8
Airbus 400M (tervezett)	2007–	2720 km	37000 kg	770 km/h	Belgium 7 Luxemburg: 1 Franciaország: 50 Nagy-Britannia: 25 Németország: 73 Portugália: 3 Spanyolország: 27

A fenti táblázat értelmében az Európai Unió tagállamai összesen 285 stratégiai légi szállítási feladatokra alkalmas katonai repülőgéppel rendelkeznek. Ez a szám még az Airbus A400M programmal együtt sem fog 471 fölé nőni – összehasonlításképpen az Egyesült Államok légierőjében több, mint 1050 hasonló kategóriájú katonai szállító repülőgép szolgál.³³

Továbbá az EU rendelkezésére álló repülőgépek csak igen korlátozottan felelnek meg a petersbergi feladatok követelményeinek, különösen a hatótávolság, illetve a szállítható teher tekintetében. Ráadásul legtöbbjük (különösen az elavult C-160-as) nem alkalmas az ellenséges környezetben való bevetésre sem: hosszú, szilárd burkolatú kifutópályára van szükségük, nincsenek felszerelve légvédelmi rakéták elleni védelemmel, túl sok időt vesz igénybe a ki- és berakodás, stb.³⁴).

²⁹ A lista csak a katonai szállító repülőgépeket tartalmazza, a katonai célra használt vagy használható polgári szállító repülőgépeket nem. A teljes légi szállítási kapacitást lásd Vlachos-Dengler, Katia: Getting There: Building Strategic Mobility into ESDP. p. 43-45.

³ Enzyklopädie der Flugzeuge. p. 368-369. Vagy: Heisbourg, François (szerk.): Az európai védelem felé. p. 145-166.

³¹ Lásd: http://www.vanguardcanada.com/ftp_folder/pdf/03_01_Airlift.pdf, illetve http://www.wordiq.com/definition/C-17_Globemaster_III.

³² Az amerikai légierőtől lízingelve 2001-től. A bérleti szerződés hét évre szól.

³³ Enzyklopädie der Flugzeuge. p. 364.

³⁴ Az afganisztáni misszióhoz a német légierő kénytelen volt Hollandiától bérelni C-130 Hercules szállítógepeket, saját C-160-asaik ugyanis nem voltak felszerelve légvédelmi rakéták elleni védelmi berendezésekkel (infracsapdák, besugárzásjelzők, stb.) (Vlachos-Dengler, Katia: Getting There: Building Strategic Mobility into ESDP. p. 11.)

Tanulmányunk szempontjából igen lényeges szempont, hogy a stratégiai légi szállítási képességek terén még az Airbus A400M program befejezése után is lesznek hiányosságok. Az Airbus A400M ugyanis legfeljebb 37.000 kg-os teher szállítására lesz alkalmas, azaz az Unió továbbra sem fogja tudni nélkülözni az amerikai, az orosz vagy az ukrán légierő „szupernehéz” szállító repülőgépeit. Nagyon nagy tömegű, vagy túlméretes terhek³⁵ szállításához tehát az EU továbbra is kénytelen lesz bérbe venni a szükséges repülőgépeket^{36, 37}

STRATÉGIAI LÉGI SZÁLLÍTÁSI KÉPESSEGEK UKRAJNÁTÓL

Amíg az Airbus A400M program be nem fejeződik,³⁸ az Unió számára egyetlen lehetőség kínálkozik saját³⁹ stratégiai légi szállítási képességeinek fejlesztésére, jelesül hogy a szükséges repülőgépeket bérbe vegye az orosz, vagy az ukrán légierőtől. Az Egyesült Államokon kívül ugyanis csak az említett két állam rendelkezik a megfelelő szállítógépekkel. A két lehetőség közül az EU egyértelműen Ukrajnát preferálja, egyszerűen abból adódóan, hogy Kijevvel egyrészt jobb a kapcsolatok, másrészt az ukrán ajánlatok pénzügyi szempontból is kedvezőbbek.

A bérlet történhet ad hoc jelleggel – ez volt az eddigi gyakorlat – vagy valamilyen speciális egyezmény keretében. Egy ilyen megállapodás (amely lehetővé teszi, hogy az EU bizonyos feltételekkel igénybe vehesse az ukrán légierő stratégiai légi szállítási kapacitásait) kereteit leginkább az ENP-ben megfogalmazott fokozott biztonsági együttműködés adhatja meg.

³⁵ Például nagyméretű munkagépek, harckocsik, generátorok stb.

³⁶ Például: Lockheed C-5 Galaxy (118000 kg), McDonell-Douglas C-17 (78000 kg), Antonov An 124 (150000 kg), An-22 (80000 kg) vagy Iljusin Il-76 (40000 kg).

³⁷ Meg kell jegyezni, hogy bár a volt szovjet gépek az idézett paraméterek tekintetében lényeges előnnyel rendelkeznek még az A400M-mel szembeállítva is, ugyanakkor üzemeltetésük rendkívül költséges és más egyéb tekintetben is elavultnak számítanak. Velük szemben az EU által fejlesztett A400M valóban nem óriásgépek, valójában azonban erre csak korlátozott mértékben van szükség, a teherbírásukat meghaladó terhek szállítására ugyanis csak igen ritkán, rendkívüli esetben kerül sor (egy átlagos válságkezelő művelethez a 10-15 tonnás páncélozott csapatszállítók és a 20-30 tonnás könnyűharckocsik általában megfelelnek). Továbbá: az A400M lesz az ez idáig bevetett legkorszerűbb szállító-repülőgép – kiválóan alkalmas kedvezőtlen terepen történő leszállásra, jól repül kis magasságon is (így alkalmazni lehet ejtőernyősök szállítására is stb.), sőt légi utántöltő gépként is használható, valamint olcsó üzemeltetni.

AZ UKRÁN LÉGIERŐ STRATÉGIAI LÉGI SZÁLLÍTÁSI KÉPESSÉGEI⁴⁰

Típus ⁴¹	Hatótávolság teljes terheléssel	Legnagyobb szállítható teher	Utazósebesség	Repülőgépek száma (kb.)
Antonov An 12	3600 km	20000 kg	670 km/h	8
Antonov An 72A ⁴²	2000 km	10000 kg	550-600 km/h	n.a.
Antonov An 124	5030 km	150000 kg	750-800 km/h	27
Ilyusin Il 76	3000 km	47000 kg	760-780 km/h	100

Mint az a fenti adatokból látható, az ukrán légierő olyan katonai szállító-repülőgépekkel is rendelkezik, amelyek teljesítménye lényegesen meghaladja az EU tagállamai által használt szállító- repülőgépeket. Az ukrán nehéz szállító-repülőgépeknek (az An-124 és az Il-76) nincs megfelelőjük a nyugat-európai légierőkben. (Leszámítva a Nagy-Britannia által lízingelt négy darab C-5-ös amerikai szállító-repülőgépet.)

Ukrajna stratégiai légi szállítási képességei már korábban felkeltették mind a NATO, mind az EU figyelmét, és a 2000-es évek elején mindkét szervezet elkezdte kutatni a hozzájárulás lehetőségét. A NATO és Ukrajna 2003 júniusában írta alá a „Memorandum a stratégiai légi szállítási együttműködésről”⁴³ elnevezésű dokumentumot. Ennek keretében a NATO hat darab Antonov An-124-es nehéz szállító-repülőgépet bérelt az afganisztáni hadműveletekhez.⁴⁴

Az Európai Unió azt követően kezdte el tüzetesebben vizsgálni az ukrán stratégiai légi szállítási kapacitást, hogy a 2002. júniusi sevillai Európai Tanács elfogadta a partnerországokkal való fokozottabb katonai együttműködést.⁴⁵ A koppenhágai EU-csúcson pedig megkezdték annak kidolgozását, hogy az Unió

³⁸ A befejezés tervezett dátuma 2010 – ami egyértelműen összefügg a „Headline Goal” ugyancsak 2010-es határidejével.

³⁹ Azaz az ún. „Berlin Plus” egyezmény keretein kívül, NATO-képességek használata nélkül. (A 2003. decemberében aláírt „Berlin Plus” megállapodás szabályozza az EU és a NATO válságkezelési együttműködését, beleértve azt is, hogy az EU szükség esetén bizonyos NATO képességeket vegyen igénybe.)

⁴⁰ Forrás: <http://www.worldairforces.com/Countries/ukraine/ukr.html>.

⁴¹ Enzyklopädie der Flugzeuge. p. 368-369. Vagy: Heisbourg, François (szerk.): Az európai védelem felé. p. 145-166. Valamint: <http://www.aeronautics.ru/archive/vvs/>.

⁴² Ez a könnyű szállító repülőgép azért került fel a listára, mert STOL (Short Take-Off and Landing) képessége révén ideális eszköz lehet az ellenséges környezetben végrehajtott petersbergi missziók szállítási-ellátási feladataihoz. Az An-72A kiválóan üzemeltethető szilárd burkolat nélküli szükségrepülőterekről is.

⁴³ Memorandum on Cooperation in Airlift.

⁴⁴ Kuzio, Taras: EU and Ukraine: A Turning Point in 2004? p. 15.

⁴⁵ Kuzio, Taras: EU and Ukraine: A Turning Point in 2004? p. 23.

milyen formában vehetné igénybe Ukrajna stratégiai légi szállítási képességeit egy esetleges petersbergi művelet során.⁴⁶

A tárgyalások a következő két évben tovább folytatódtak. Bár Ukrajna számos alkalommal deklarálta nyitottságát egy ilyen típusú egyezmény megkötésére, konkrét eredményeket egészen a legutóbbi időkgig nem sikerült elérni.⁴⁷ A helyzetben várhatóan 2004 őszén történik majd jelentős változás, ekkorra tervezik ugyanis annak az egyezménynek⁴⁸ az aláírását, amely szabályozná Ukrajna részvételét az EU által vezetett válságkezelési műveletekben. Az egyezménynek minden bizonnyal fontos eleme lesz a stratégiai légi szállítás terén folytatandó együttműködés. Bár az aláírást eredetileg 2004. szeptember-októberre⁴⁹ tervezték, erre mindeddig nem került sor.

A MEGÁLLAPODÁST AKADÁLYOZÓ KÖRÜLMÉNYEK

A folyamatot az szakította meg, hogy 2004. augusztus 18-án Brüsszelben a belga rendőrség lefoglalt egy, az Antonov tervezőiroda által használt An-124 repülőgépet. A lefoglalás oka a következő volt: 2002-ben a stockholmi arbitrációs bíróságon a Ciprusra bejegyzett (de ukrán magánszemélyek által tulajdonolt) TMR Energy Ltd. beperelte az ukrán állami vagyoniügynökséget, mivel állításuk szerint az tartozott nekik. A stockholmi bíróság helyt adott a keresetnek, és ennek a döntésnek az értelmében foglalták le Belgiumban az Antonov tervezőiroda repülőgépét mint ukrán állami tulajdont.⁵⁰

Az események alapján az Európai Unió arra a következtetésre jutott, hogy az ukrán partner nem megbízható, így felfüggesztették a szállító-repülőgépek igénybevételéről szóló tárgyalásokat. Más lehetőség híján az EU ebben a kérdésben Oroszország felé kezdett orientálódni, de egyelőre még nincs konkrét eredmény.⁵¹

A helyzetben 2004. december 21-én állt be az első biztató változás. Számos tárgyalás után ugyanis a kanadai legfelsőbb bíróság megsemmisítette

⁴⁶ [Http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/ukra/20021111/08.pdf](http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/ukra/20021111/08.pdf), p. 3.

⁴⁷ Egy ilyen egyezmény terve legutóljára a 2004. április 29-én Dublinban tartott EU-Ukrajna értekezleten merült fel, ám végül nem valósult meg (http://www.forum-europe.com/index.html?http://www.forum-europe.com/news_detail.asp?ID=165&frame=yes-main).

⁴⁸ „Ukraine-EU Agreement on Ukrainian Participation in EU operations in crisis management”.

⁴⁹ [Http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-bin/valmenu_miss.sh?1p0104.html](http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-bin/valmenu_miss.sh?1p0104.html), illetve http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-bin/valmenu_miss.sh?1p01030020.html.

⁵⁰ Az Antonov vállalatban ugyanis az ukrán állam is résztulajdonos – tehát az ukrán vagyoniügynökség tartozása fejében egy másik ukrán állami cég vagyont foglalták le. A vagyoniügynökség természetesen tagadta a TMR vádjait, de a repülőgépet jelenleg is a belga rendőrség őrzi. (Rádásul ez már a második eset volt: 2003 júniusában a kanadai rendőrség is lefoglalt Labradorban az Antonov vállalatnál egy An-124-est, szintén a 2002-es stockholmi döntés értelmében.)

⁵¹ www.uknow.com/content/view/2460/28/.

az Antonov-gép lefoglalásáról szóló határozatot, és egyidejűleg felfüggesztette a 2002-es stockholmi döntés további alkalmazását. A Legfelsőbb Bíróság döntése hosszú jogi procedúra eredménye, az ügyben alsóbb fokon számos ítélet és fellebbezés született – nem mutatható ki, hogy az ukrán állam számára kedvező döntés összefüggésben lenne az elnökválasztás eredményével.⁵² Viszont a kanadai legfelsőbb bíróság ítélete várhatóan precedensként fog szolgálni Belgium számára is – már csak azért is, mert egy ciprusi off-shore cég követelése miatt Brüsszel nem fogja megkockáztatni a belga-ukrán kapcsolatok megromlását.

A stratégiai légi szállítás területén az EU-nak Ukrajna kedvezőbb partner volna, mint Oroszország. (Az orosz és ukrán légi szállítási képességek között minőségi különbség nincs, csak mennyiségi.) Az ukrán partner a decemberi hatalomváltás után feltehetően politikailag is megbízhatóbb, valamint az ukrán pénzügyi ajánlatok egyértelműen kedvezőbbek. A tartózkodások fejében lefoglalt repülőgépek ügye várhatóan rendeződni fog – az EU-nak pedig egyelőre nincs akut szüksége⁵³ a nagy kapacitású repülőgépekre, tehát a megállapodás aláírására bőven van idő.

ÖSSZEGZÉS

Az Európai Unió szomszédságpolitikájában érintett három kelet-európai állam közül belátható időn belül sem Belorusszia, sem Moldova nem lesz képes aktívan hozzájárulni az EU válságkezelési műveleteihez (leszámítva természetesen egy esetleges moldovai akciót). Belorusszia a Lukasenko-rezsim autoriter jellegének következtében teljesen elszigetelt helyzetben van, és ez a közeli jövőben várhatóan nem is fog változni. Moldova egyébként is gyenge katonai erőit pedig túlságosan leköti a szakadár köztársasággal folyó konfliktus, semhogy aktívan hozzá tudjon járulni bármilyen, az ország határain kívül zajló uniós petersbergi típusú művelethez.

A fenti két állammal ellentétben Ukrajna széleskörű tapasztalatokkal és képességekkel rendelkezik a válságkezelés területén. A jól kiképzett, évtizedes jártassággal rendelkező ukrán békefenntartó katonák értékes hozzájárulást jelenthetnek bármely EU művelethez. Az ukrán légierő stratégiai légi szállítási

⁵² Az összefüggés hiányára utal, hogy a 2004 augusztusában lefoglalt másik repülőgépet továbbra is Belgiumban tartják.

⁵³ Az Unió válságkezelési kapacitásait a bosznia-hercegovinai Althea művelet várhatóan jó időre leköti. Kisebbségi léptékű műveletekhez – pl. a már többször felmerült darfourai rendőri akció – pedig a meglévő légi szállítási képesség is elegendő. (Amint azt a 2003 nyarán lezajlott, kb. 1500 fős kongói Artemis akció is mutatta.)

képességei pedig döntő fontosságúak lehetnek minden olyan válságkezelési műveletben, amelyet az Európai Unió önállóan, NATO-képességek igénybevétele nélkül kíván végrehajtani.

A tárgyi feltételek tehát adottak hozzá, hogy Kijev értékes partner lehessen az Európai Unió válságkezelési műveleteiben – a valódi kérdést inkább az erre vonatkozó politikai akarat jelenti. Jelen tanulmány lezárásának idején még nem lehet tudni, hogy az elnökválasztás eredménye mennyiben módosítja majd Ukrajna viszonyát az Európai Unióhoz. Mindazonáltal ha nem következik be valamilyen döntő fordulat az ország külpolitikai orientációjában, és valóban aláírják a már említett EU-Ukrajna együttműködési megállapodást a válságkezelésről, úgy akár már a közeli jövőben várható, hogy (az eddigi megfigyelők és rendőri erők mellett) ukrán katonák is részt vesznek majd a CFSP illetve az ESDP keretében zajló uniós válságkezelési műveletekben.

A szerző történész-politológus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Egyetemes Történet Doktori Program PhD-hallgatója, a Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központjának munkatársa.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BATT, JUDY – LYNCH, DOV – MISSIROLI, ANTONIO – ORTEGA, MARTIN – TRIANTAPHYLLOU, DIMITRIOS: *Partners and neighbours: a CFSP for a Wider Europe*. (Chaillot Papers No 64), Institute for Security Studies; Párizs, 2003.
- GAZDAG FERENC: *Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája*. Osiris Kiadó; Budapest, 2000.
- HEISBOURG, FRANÇOIS (SZERK.): *Az európai védelem felé* (Védelmi Tanulmányok 37. szám) [Ford.]. SVKI; Budapest, 2004.
- KUZIO, TARAS: *EU and Ukraine: A Turning Point in 2004?* (Occasional Papers No 47). Institute for Security Studies; Párizs, 2003.
- LINDSTROM, GUSTAV: *On the ground: ESDP operations*. In: Gnesotto, Nicole (szerk.): *EU Security and Defence Policy. The First Five Years. (1999–2004)* p. 111-130. Institute for Security Studies; Párizs, 2004.
- LYNCH, DOV: *The New Eastern Dimension of the Enlarged EU*. In: *Partners and neighbours: a CFSP for a Wider Europe* (Chaillot Papers No 64) p. 34-59. Institute for Security Studies; Párizs, 2003.
- MALLET, NATHAN: *STRATEGIC & TACTICAL AIRLIFTS*. In: Vanguard Reviews Issue 1, 2003 p. 13-15. http://www.vanguardcanada.com/ftp_folder/pdf/03_01_Airlift.pdf.
- MISSIROLI, ANTONIO: *The EU and its changing neighbourhoods: stabilisation, integration and partnership*. In: *Partners and neighbours: a CFSP for a Wider Europe* (Chaillot Papers No 64) p. 9-33. Institute for Security Studies; Párizs, 2003.
- Enzyklopädie der Flugzeuge*. Weltbild Verlag GmbH; Augsburg, 1992.

- RÁCZ ANDRÁS: *A moldovai konfliktus rendezésének esélyei* (TLA Tanulmányok – Foreign Policy Papers/70). Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központja; Budapest, 2004.
- SCHMITT, BURKARD: *European capabilities – how many divisions?*. In: Gnesotto, Nicole (szerk.): *EU Security and Defence Policy. The First Five Years. (1999–2004)*; p. 89-110. Institute for Security Studies; Párizs, 2004.
- VLACHOS-DENGLER, KATIA: *Getting There: Building Strategic Mobility into ESDP* (Occasional Papers No 38). Institute for Security Studies; Paris, 2002.
- European Neighbourhood Policy Strategy Paper* (Communication from the Commission). Commission of the European Communities; Brussels, 12.5.2004. COM(2004) 373 final.
- WIDER EUROPE – NEIGHBOURHOOD: *A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours* (Communication from the Commission). Commission of the European Communities; Brussels, 11.3.2003. COM(2003) 104 final.
- <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Military%20of%20Ukraine>
(Megtekintve: 2004. november 12.)
- <http://www.aeronautics.ru/archive/vvs/>
(Megtekintve: 2004. november 12.)
- <http://www.europarl.eu.int/meetdocs/delegations/ukra/20021111/08.pdf>
(Megtekintve: 2004. november 12.)
- http://www.forum-europe.com/index.html?http://www.forum-europe.com/news_detail.asp?ID=165&frame=yes~main
(Megtekintve: 2004. november 12.)
- <http://www.interfax.com/com?id=5753948&item=Bela> (Megtekintve: 2004. november 11.)
- <http://www.interfax.com/com?item=Mold&pg=0&id=5758790&req=>
(Megtekintve: 2004. november 11.)
- <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=peacekeeping&sub=history>
(Megtekintve: 2004. november 13.)
- <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=en&part=peacekeeping&sub=moldova>
(Megtekintve: 2004. november 13.)
- http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-bin/valmenu_miss.sh?1p01030020.html
(Megtekintve: 2004. november 13.)
- http://www.ukraine-eu.mfa.gov.ua/cgi-bin/valmenu_miss.sh?1p0104.html
(Megtekintve: 2004. november 13.)
- <http://www.un.int/ukraine/Ukr-UN/Peacekeeping/pko-webfr.htm> (Megtekintve: 2004. november 11.)
- http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/2004/August2004_2.pdf
(Megtekintve: 2004. október 26.)
- http://www.wordiq.com/definition/C-17_Globemaster_III Megtekintve: (2004. november 12.)
- <http://www.worldairforces.com/Countries/ukraine/ukr.html> Megtekintve: (2004. november 11.)